

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2014/2.
Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] **VAN MONDGEBREK NAAR SPREK TALIG?
DE VERZAMELDE GEDICHTEN VAN
MICHEL BARTOSIK**

Voor mij ligt een boek waarvan iedere dichter droomt. Betreurenswaardig is dat de in Antwerpen geboren Michel Bartosik (1948-2008), zoon van een Poolse vader en Belgische moeder, dit monument niet meer zelf kan zien. Maar het nageslacht wordt op zijn wenken bediend: alle gedichten (ook de verspreide) zijn hier gepubliceerd, geflankeerd door een volwaardig kritisch apparaat (een meer dan

uitvoerig nawoord door Erik Spinoy, een verantwoording en aantekeningen). Een kloek boekdeel van meer dan 500 pagina's getuigt van een verontrustend en vervoerend oeuvre dat ons te lang onthouden werd. De uitgever, het Poëziecentrum, en de bezorgers mogen tevreden zijn en verdienen alle lof.

Bartosik heeft vijf bundels gepubliceerd en heel wat verspreide gedichten nagelaten. Zijn dichtwerk situeert zich tussen 1975 en 2003. Als de dichter zich aan het begin van zijn oeuvre afkeert van een op directe communicatie gerichte poëzie, dan wendt hij zich in de laatste fase van zijn schrijfavontuur steeds meer toe naar een opener verwoording van zijn diepste wortels in de verscheurde wereld. Hij ontwikkelt dan een poëtica die het oorlogsleed van zijn ouders als uitgangspunt heeft. Als Bartosik in 'Linguïstiek' het woord als een hinderlijke barrière ervaart (via "*Le poète est hors du langage*", een motto van Jean-Paul Sartre), dan komt hij in zijn laatste bundel, *Geschreven familie*, tot de conclusie dat het woord een "lege plek" kan creëren waar de mens "toe is/ aan onderdak". Waar de dichter zich eerst nog in taal afzondert, ontstaan de vreemdste beelden en constructies, uit de "blauwe bloedschande/ der afwezigheid". Zwijgen ("Stilte, astmatische tegenlong") maakt het geheim alleen maar groter, schrijnender: "In de nauwe stallen van de tijd/ Ontstaat onder donkere sterren de dove stilte."

Bartosik vindt onderdak bij de dichters van zijn Antwerpse generatie, die van de emblematische *Pink Poets*, waartoe hijzelf heeft behoord en waarbij hij aansluiting zocht voor zijn ontwortelde en toch ook barokke poëtica. Maar – en dat getuigt van het stille meesterschap van de dichter én van zijn steeds meer onafhankelijke positie in het poëtische landschap – hij blijft niet in die eerste poëtische opvattingen steken, en voert zijn eigen onderzoek door: "en deze hier, hij is niet anders,/ hij bartosikt, hij bartosikt maar wat/ en wacht totdat hij barst -". Wat Bartosiks poëzie tot een fascinerend leesavontuur maakt, is dat hij de lezer een inijk geeft in zijn geleidelijke evolutie van verdichte raadselachtigheid en ruwe, uiteengereten beelden naar een berusting die het "onverstaan" niet schuwt, maar het steeds meer als een onderdeel van dit "geschreven leven" zal zien.

Woorden verlammen de dichter, maar ze dwingen hem toch tot een onvolkomen incantatie die, eenmaal ergens een wankele as gevonden, veel

op bedelen lijkt, bedelen om een volwaardige poëtica waarin het gekwetste spreken centraal kan staan en waaruit lezers minder uitgesloten worden. De dichter roemt "het weinige" en puurt daaruit zijn poëtische overlevingskans. Lees er het prachtige 'Daar zo zonder regen schuilend' uit de laatste bundel maar op na. Uit ontworteling wordt een moment gekozen dat, verankerd in een plots samenvallen van tijd en plaats, de plek wordt van een kortstondige revelatie: "met ogen/ open als voor het eerst: onder/ ééndagslicht dat opdraakt doch/ afgutst van de boom/ kruin." De taalkundige orde wordt hier nog verstoord, maar o zo bescheiden, alsof Bartosik wil zeggen: echt goed komt het toch nooit (meer), maar soms licht iets op, en dat verstoort onze taal lichtjes, zodat we haast nieuw gaan spreken. Haast, bijna. Uit deze restrictie, die bij het begin van zijn oeuvre veel roekelozener werd verwoord, put de dichter een kracht die nooit volmondig en oorverdovend wordt, maar de diepe ontregeling in een detail opvangt, en die dankzij de verwoording ervan, poëtisch verstilt.

Het uitvoerige nawoord van Erik Spinoy beslaat 122 bladzijden en is methodisch secuur uitgewerkt. Het geeft mij de kans om nog dieper in te gaan op de essentiële kenmerken én de evolutie van Bartosiks gedichten. Bij iedere bundel bespreekt Spinoy de beschrijving van de eerste uitgave, de literaire context, de thematieken, de poëtische procedés, de plaats in het oeuvre en de receptie ervan. Spinoy gaat uit van Bartosiks engagement in het tijdschrift *Impuls*, dat in 1975 het gelijknamige manifest publiceerde dat door Bartosik en Wilfried Adams werd uitgeschreven. Spinoy houdt Bartosiks vroege dichterlijke werk tegen het licht van deze programmatische tekst. In het zog van de late Van Ostaïen (die de volledige Bartosik zal blijven beïnvloeden), van het modernistische poëtische discours en de literatuurtheoretische autonomiebewegingen, slaat *Pink Poet* Bartosik "vorm en muziek hoger aan dan inhoud en expressie".

De eerste Bartosik (1975-1990?) staat in een "modernistisch-experimentele en hermetisch-maniëristische traditie". Het gedicht is autonoom en Bartosik "onderwerpt de taal aan een streng onderzoek". De dagelijkse gebruikstaal moet "ontregeld en hardhandig te lijf gegaan". Spinoy past ongeveer dezelfde techniek toe in zijn lectuur van

Bartosiks gedichten. Hij legt twee lagen bloot: een existentieel-romantische (ontsprongen aan weltschmerz) en een poëticaal-filosofische (ontstaan uit verstomming). Zo doet hij recht aan een gelaagde, meerzinnige poëzie die “gebukt gaat onder de reflexiviteit”. Dat nadenkende is mijns inziens het handelsmerk van Bartosik, ook in zijn latere bundels, waarvan Spinoy beweert dat ze opener zijn. Dat is ongetwijfeld zo, maar ik vind de tegenstelling “hermetisch” versus “open” nogal oppervlakkig. Er zit een sterke continuïteit in Bartosiks dichterlijke productie en die wordt wel eens onder de mat geveegd van die terecht maar wellicht niet absoluut pertinente tegenstelling.

Wat Spinoy vervolgens uitvoerig doet, is ingaan op de receptie van de bundels. Zelfs wanneer Bartosik zijn eerder gesloten register openbreekt, blijft hij schrijven voor een klein publiek. Vandaar de zeer welkome publicatie van de verzamelde poëzie. Spinoy deinst er ook niet voor terug om hier en daar verschillende lezingen van gedichten aan te kaarten. Wat nog ontbreekt (en dat kon zeker niet de opzet zijn van dit revelerende nawoord) is een systematisch onderzoek van Bartosiks beeldtaal. Het is juist uit die verkenning dat, naar ik vermoed, een grotere poëtische continuïteit zou blijken.

Bartosik onderging invloeden van Celan en Trakl, naast die van de late Van Ostaijen. Maar in *Rigor mortis* (1980) (een “grote stap voorwaarts”, dixit Spinoy) neemt versobering toe en komt een “toenemende beheersing” opzetten. Daaraan is Hans Faverey, de Nederlandse dichter van *Chrysanen, roeiers* (1977), zeker niet vreemd. Ik permitteer mij hier een citaat van Spinoy, dat de hele evolutie van Bartosik omspant: “De invloed van Faverey komt tot uitdrukking in de strenge vormgeving van de bundel, de liquidatie van de titels en de tendens naar een grotere onpersoonlijkheid. (...) De grootste invloed laat zich aanwijzen in het dichterlijke idioom: op de manieristische en de elliptische gedichten uit *Linguïstiek* en *De verzamelnaam* volgt (...) een bedwongen, tegelijk liefdevol met de dichterlijke traditie omgaande en licht ironiserende, met moderniteit en spreektaalige clichés besmette en daardoor juist des te effectievere lyriek.”

Wat wordt hier met “effectiever” bedoeld? Doeltreffender? Jegens wie? Jegens Bartosiks mogelijke lezers? Jegens de taal? Spinoy heeft zich

zeer goed gedocumenteerd en alle metateksten van/over Bartosik in zijn analyse betrokken. Onder meer op basis van een interview uit 1977 concludeert hij dat de nieuwe richting die de dichter is ingeslagen “een louter surplus bij volmaakt niets” zou zijn. Een “zuivere lyriek” die naar “het ongrijpbare” verwijst: “Net als Faverey schept Bartosik hier vormen waarin een lege transcendentie kan wonen.” Maar ik geloof toch dat het “nadenkende” (als een soort metaniveau) Bartosiks gedichten blijft begeleiden. Het essay van Spinoy is helder verwoord, en doet dienst als een eerste, toch tamelijk diep uitgewerkte benadering. Het is een eerste stap, maar tegelijk een onvervangbare en essentiële.

Ik heb de indruk dat zich in de *Verspreide Gedichten* (waarvan het merendeel tussen 1968 en 1978 geschreven is) de latere evolutie al vroeger heeft voorgedaan. Is het omdat de teksten voor een duidelijker bepaald publiek bestemd waren? Ik constateer een nu en dan vreemde “dissymmetrie” tussen de gepubliceerde bundels en de verspreide gedichten.

Al die constatering is uiteindelijk alleen mogelijk dankzij het boekwerk dat voor mij ligt, en waarvan de verdiensten legio zijn: Bartosik voor het eerst volledig beschikbaar. En in een uitermate verzorgde uitgave. Ik wil besluiten met de droom van de dichter, geuit in ‘Ruwe schets voor een verhaal’, een “verspreid” gedicht uit 1971: “En zo komt het dat ik mij telkens weer moeizaam/ in slaap sus met de wildste verhalen: ja ik beeld mij dan in/ dat een rijke uitgever (maar die bestaan niet) ooit/ mijn schaarse gedichtjes, waar ik geweldig rokend/ en met bloed en zweet nachtenlang, maandenlang aan knoei/ schrap, schaaf en schrijf, zou uitgeven.” Bartosiks droom is werkelijkheid geworden. En in een vorm die hij volmondig zou hebben beaamd.

BART VONCK

MICHEL BARTOSIK, *Schroomruil. Verzamelde gedichten*, Samengesteld en bezorgd door Koen van Baelen, Peter Bormans, Anneleen De Coux en Matthijs de Ridder. Met een nawoord van Erik Spinoy, Poëziecentrum, Gent, 2013, 518 p.